

Campanya de prospecció al terme de Fontcoberta (1988)

Pere CASTANYER (*)
Joaquim TREMOLEDA (**)

ABSTRACT

In this article we give the result of the first investigative campaign carried out in the municipal district of Fontcoberta (Pla de l'Estany).

The most important findings were the abundant pottery fragments from the surface dating from the first to the third century. This seems to indicate the presence of a villa or rural establishment in this place. Remains of Iberian amphorae have also been found nearby, although we were already aware of their existence.

The investigation of Puig Castellar, in spite of its possibilities, has not given positive results.

Key words: Investigations, Iberian amphorae, Roman villa, pottery, Iberian settlement.

Arran dels contactes establerts durant el 1987, amb el senyor Lluís Ferrando, alcalde de Fontcoberta, en els quals manifestà l'existència de determinats punts de possible interès arqueològic i la voluntat de posar-los al descobert, es decidí sol·licitar un permís d'intervenció al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya. Aquesta sol·licitud fou concedida i els treballs es varen realitzar entre finals del mes d'agost i els primers dies de setembre de 1988.

Els punts en qüestió que vàrem visitar amb Ll. Ferrando i J. Tarrús, conservador del Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles, havien estat ja fotografiats i donats a conèixer en el Butlletí d'Informació del Municipi de Fontcoberta. La intervenció es va concretar en dos blocs principals:

El primer estava format per un indret on calia efectuar un petit sondeig que permetés avaluar la importància del possible jaciment. Aquest lloc, se situa prop de l'ermita de Santa Caterina d'Espasens, i era on ja fa temps s'havien localitzat diverses àmfores d'època ibèrica que feien suposar l'existència d'un possible magatzem d'àmfores.

El segon bloc el formaven diferents punts, on la intervenció s'havia de limitar a una prospecció superficial, encaminada a recollir restes que poguessin fer pensar en l'existència d'assentaments antics. Aquests punts, ja sigui per la seva situació geogràfica, pel seu topònim o per l'existència de notícies orals, es varen concretar al Puig Castellar i diversos camps entorn del turó on es troba l'ermita d'Espasens.

L'equip de treball que es va encarregar de realitzar aquestes prospeccions era el mateix que el que durant el mes d'agost va dur a terme l'onzena campanya d'excavacions a la vil·la romana de Vilauba i fou dins aquest marc que es practicaren els treballs que descriurem més endavant.

Aquestes tasques de prospecció tenen ja un precedent immediat en els treballs efectuats entre el 1979 i 1983 a la comarca de Banyoles, amb l'objectiu d'aconseguir una aproximació a les possibilitats del poblament romà d'aquestes contrades, que donaren resultats positius en un gran nombre de punts, entre els quals ens interessa especialment el material recuperat dins el terme de Fontcoberta, que si bé en poca quantitat és indicatiu d'una presència d'època antiga.

SONDEIG ENTORN D'ESPASENS

En aquest indret hi havia un punt molt concret que requeria una intervenció directa. Es localitza a la zona sud-oest del turó on hi ha l'ermita de Santa Caterina d'Espasens, just per on travessava un antic camí avui abandonat (fig. 4, 3). De fet, l'interès per aquest jaciment es remunta al moment del seu descobriment pels volts de l'any 1945.

La troballa es produí de manera fortuïta, quan en un dels marges adjacents, i en el mateix camí, afloraren les boques d'uns recipients, probablement *in situ*, que ràpidament foren identificats com àmfores.

La notícia fou immediatament tramesa al Servei

(*) c/ Torras i Bages, 21, 1r, 1a. 17820 Banyoles.

(**) c/ Arquitecte Pelai Martínez, 6, 1r, A. 17600 Figueres.

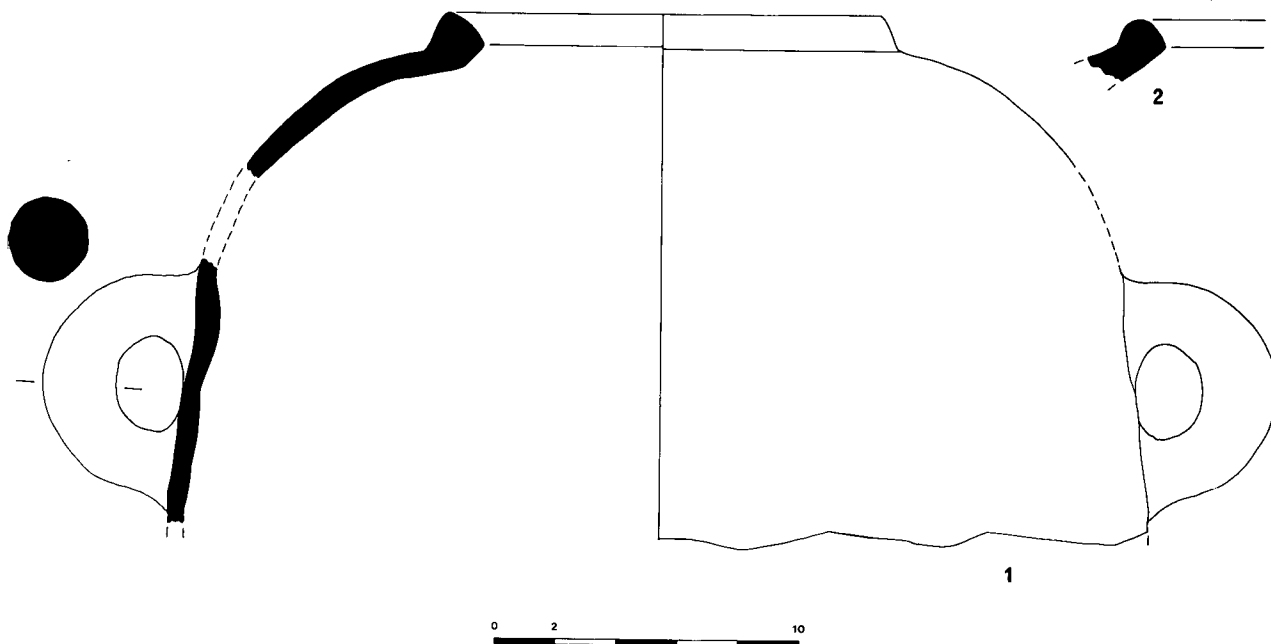

Fig. 1

Fig. 1.- Santa Caterina d'Espasens. 1 i 2) Àmfora ibèrica.

d'Arqueologia de Girona, aleshores dirigit pel Dr. Miquel Oliva, que es traslladà al lloc per tal de verificar les característiques i la importància de la descoberta.

Després del reconeixement directe, amb el qual s'identificaren els objectes com àmfores de tipus ibèric i, davant el perill que suposava deixar-les en un lloc transitat es va prendre la decisió de treure els exemplars que s'havien evidenciat. Durant aquesta excavació d'urgència es varen recuperar un total de cinc exemplars sencers, que foren dipositats en els magatzems del mateix Servei d'Arqueologia de Girona.

L'avís del Sr. Ferrando fou motivat per l'observació de noves restes d'àmfora en el mateix lloc on havia intervingut el Dr. Oliva. Amb la visita al jaciment poguérem constatar que es tractava del mateix tipus de recipient, la qual cosa indicava que no s'havia exhaurit del tot la presència de material arqueològic.

Concretament, apareixien fragments de la boca d'una àmfora, així com diverses parts del cos. Aquestes restes es trobaven al marge esquerre de l'esmentat camí, ben a prop d'on s'havien extret les altres cinc àmfores; probablement fou un esllavissament del marge el que posà els nous fragments al descobert. Sens dubte formen part del mateix conjunt, del qual pensem que podria tractar-se d'un dipòsit d'àmfores destinat a contenir productes agrícoles.

La nostra intervenció es limità a l'extracció d'aquests fragments que apareixien en superfície, ja que corrien el perill de desaparèixer, deixant per més endavant una excavació exhaustiva i sistemàtica. L'àmfora extreta es conserva només parcialment, tot i el lliurament per part del Sr. Ferrando d'altres fragments extrets amb anterioritat. Malgrat això, la forma és fàcilment reconstruïble, gràcies als nombrosos paral·lels (fig. 1, 1 i 2).

Es tracta, en definitiva, de dos individus de la forma típica de les àmfores ibèriques de boca plana, amb el llavi lleugerament marcat, sense coll i cos de perfil troncocònic; en aquest tipus el pivot és inexistent i posseeix dues petites

nances de forma arrodonida. L'aspecte exterior és força ben acabat, però amb marques i senyals fets en el moment del modelatge, durant el procés de fabricació. La seva pasta és de color beix fosc, fina, depurada i homogènia, de tacte farinós, amb la presència d'un desgredant de petits puntets blancs i marrons.

Un cop recuperats aquests fragments, es realitzà una prospecció superficial per l'entorn immediat sense trobar més material ceràmic. Tampoc aparegué cap indicatiu que en el lloc hagués existit una bòbila o forn de terrissa, amb la qual cosa sembla, *a priori*, poc viable la hipòtesi que fos el magatzem d'un centre de producció. Pel que fa a la seva cronologia, és molt difícil de concretar a causa, sobretot, que no fou possible, ni en l'excavació del Dr. Oliva ni en l'actual, obtenir altres tipus ceràmics que proporcionessin una datació precisa; a més a més, la llarga pervivència d'aquest tipus amfòric no permet atribuir-lo a un moment concret.

Malgrat aquests inconvenients, proposem un marc cronològic que pot oscil·lar pels volts del segle III a.C., ja que si bé en èpoques més recents la morfologia es manté pràcticament invariable, les característiques físiques són diferents, en base, a millors qualitats de cocció, produint les típiques pastes de sandvitx i bicolores, molt més dures i pròpies dels segles II i I a.C.

PROSPECCIÓ

Els treballs de prospecció no alteren directament el terreny que és objecte d'interès, sinó que consisteixen en una sèrie de passades d'examen ocular, per tal de recollir i recuperar totes les restes arqueològiques que hagin aflorat a la superfície.

La realització metòdica de la prospecció comporta la divisió teòrica de la superfície a explorar en diverses faixes de terreny, en les quals cada persona s'encarregarà de

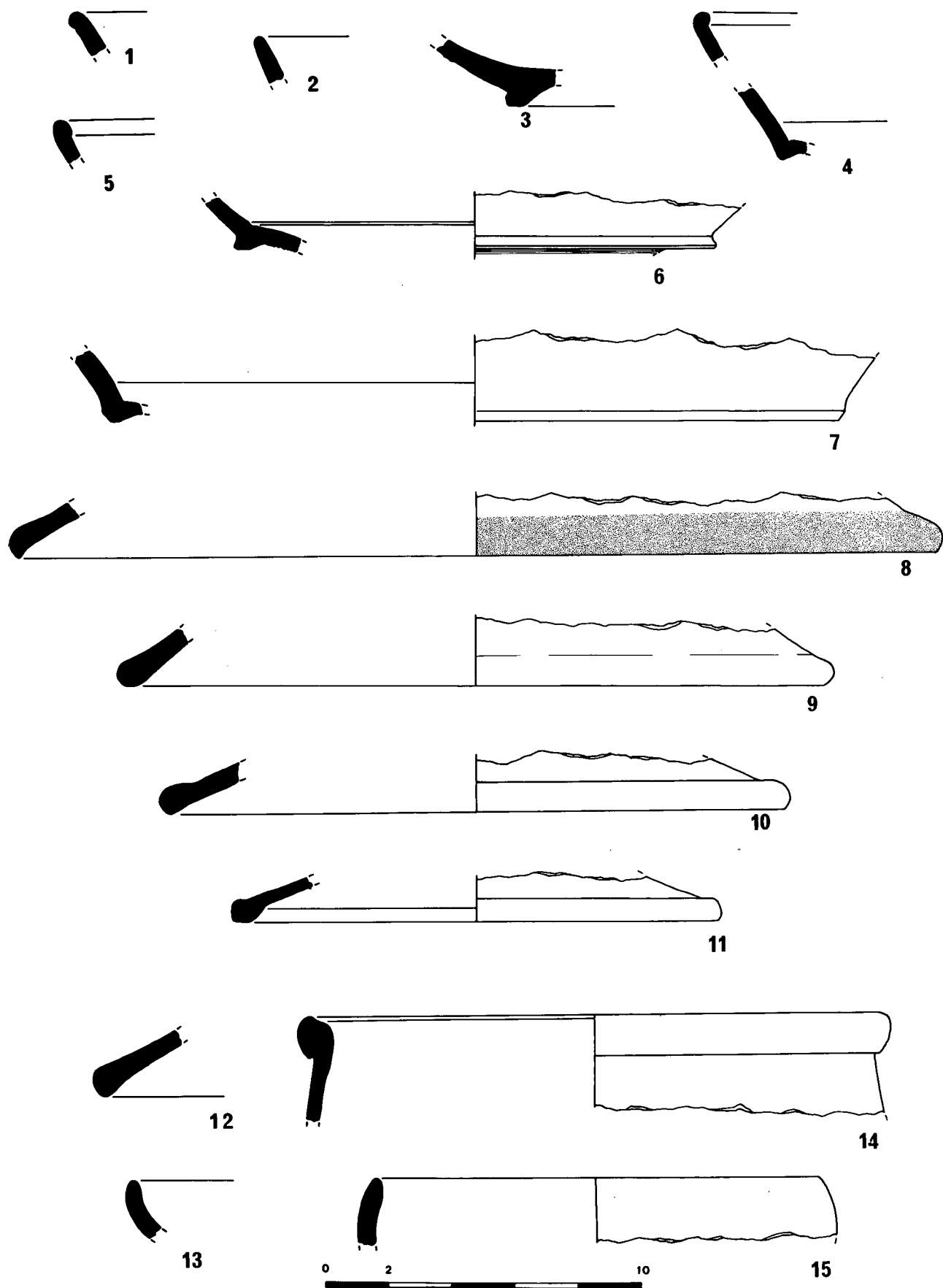

Fig. 2.- 1 a 6) T.S. Africana A; 7 i 8) T.S. Africana D; 9 a 15) Ceràmica comuna.

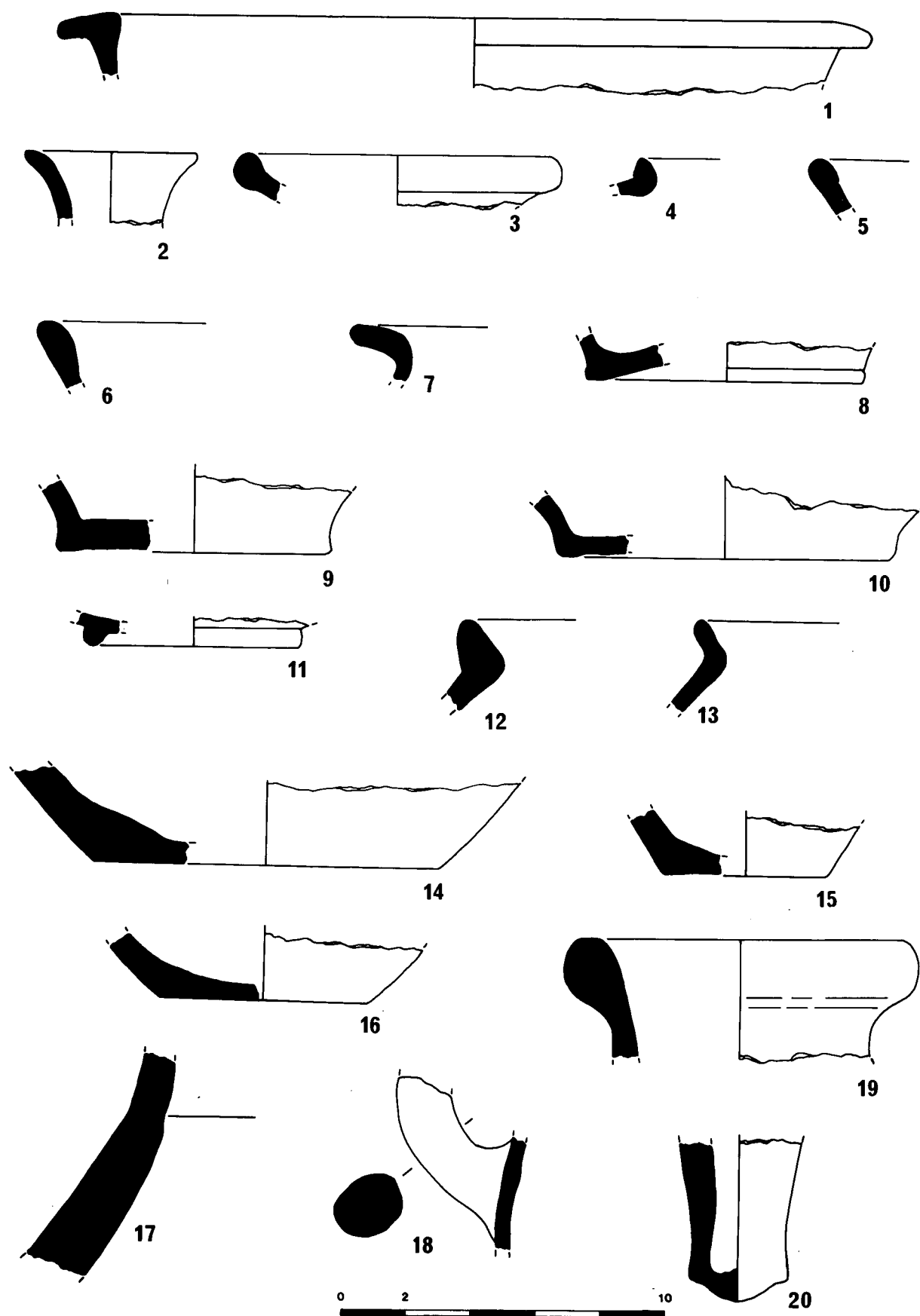

Fig. 3.- Camp de les Bruixes. 1 a 11) Ceràmica comuna; 12 a 16) Ceràmica grollera de cuina; 17 i 20) Àmfora itàlica; 18) Àmfora ibèrica; 19) Àmfora de tipus gal; 20) Àmfora.

recollir el màxim de material possible en un temps determinat. Un cop feta aquesta primera passada, el material rep un ràpid examen, que permet determinar-ne la naturalesa i, a grans trets, la seva cronologia. En cas de donar resultats positius es procedeix a una segona passada, més exhaustiva, que ha de permetre definir zones de concentració, així com una aproximació més fiable de la cronologia i si és possible establir les característiques del jaciment.

Puig Castellar

La situació d'aquest indret la trobeu representada a la fig. 1, 1. El fet que hi realitzéssim una prospecció va ser motivat per dos factors principals: per una banda, el seu topònim, que si fem un breu repàs als jaciments ibèrics coneguts veurem que es troben en llocs d'una toponímia semblant, com és el cas de Puig Castellet a Lloret, Puig Castellar a Pontós, el castell de la Fosca a Palamós o mas Castell de Porqueres. Aquesta nomenclatura reflecteix generalment el record de l'existència d'un hàbitat o assentament fortificat, situat, com el seu nom indica, en una zona entoronada; per l'altra banda, la topografia del lloc complementa aquesta impressió. Es tracta d'una zona elevada, fàcilment defensable i amb una panoràmica que li permet dominar el territori circumdant.

La prospecció directa sobre el terreny no va donar els fruits esperats, ja que no es va poder recuperar cap tipus d'indici ceramològic ni constructiu que permetés corroborar la hipòtesi de treball prèvia, probablement, a causa que el terreny actual està ocupat per bosc i mata baixa, que fa molt difícil el seu estudi. Malgrat tot, per les característiques que hem exposat anteriorment, seguim pensant en la validesa de la nostra proposta. Un element complementari al seu favor és la presència efectiva de les àmfores ibèriques recuperades en un lloc immediat i que cauria dins la zona d'influència del possible poblat.

Camp de les Bruixes (fig. 4, 2)

Si per realitzar la prospecció a Puig Castellar vàrem utilitzar uns criteris toponímics i topogràfics, en aquest indret ho foren la tradició oral, que feia referència a unes troballes de ceràmica antiga. Amb la visita al lloc, aviat ens adonàrem que la seva topografia podia haver estat un factor decisiu a l'hora d'elegir un lloc per a realitzar-hi un assentament. Efectivament, ara ens trobem davant una zona de relleu més pla, amb un pendent suau cap a l'oest i que permet aprofitar una àmplia zona per al conreu.

Aquestes característiques defineixen uns tipus d'assentament ja d'època romana, coneguts amb el nom de *villae* i que a diferència dels poblats ibèrics, com a nuclis destinats a l'explotació agrícola es troben inserits i plenament integrats en el territori productiu.

L'examen d'aquesta zona va aportar nombroses restes ceràmiques que estudiarem tot seguit. En el primer nivell de prospecció vàrem recórrer una zona àmplia a partir del punt a què ens hem referit. Això va demostrar que a mesura que ens allunyàvem, les troballes es rarificaven. En una segona passada ens concentràrem en un espai més delimitat i que és on amb tota possibilitat es troben les restes d'aquesta vil·la.

L'anàlisi del material recuperat fa pensar, per la seva cronologia, que ens trobem en un assentament la vida del qual cobreix, com a mínim, del segle I al segle III d.C.

Catàleg del material

1. Vores i base de T. S. sud-gàl·lica (fig. 2, 1 a 3).

Argila vermelloso-rosada, depurada i dura, amb puntets blancs de desgredant. Vernís espès i homogeni, de color vermell fosc. La base correspon a una forma decorada de la qual només se n'han conservat els dos llistons horitzontals que tancaven per baix el fris decorat. Cronologia: posterior al 60 d.C.

2. Vores i bases de ceràmica africana de cuina forma Hayes 23 B (fig. 2, 4 a 7).

Són cassoles amb la vora engruixida i amb una carena a la part baixa i el fons estriat. L'argila és taronjosa, porosa, compacta i depurada, sense vernissar. La seva aparició és molt freqüent entre la segona meitat del segle II i principis del segle III d.C.

3. Vores d'africana de cuina, forma Hayes 196 (fig. 2, 8 a 12).

Argiles idèntiques a les anteriors. Són vores de plat/tapadora amb el llavi més o menys marcat que poden funcionar amb les formes Hayes 192 o 194. És força freqüent que tinguin una patina cendrosa al voltant del llavi. Són unes formes típiques d'entre la meitat del segle II d.C. i la meitat del segle III d.C.

4. Vora d'africana de cuina, forma Hayes 197 (fig. 2, 14).

Argila molt vermelloso, amb desgredant de mica brillant i amb una patina cendrosa a l'exterior. Es coneix comunament com vora ametllada, per la secció que presenta el seu llavi aplicat que serveix per encaixar-hi una tapadora. Aquesta cassola apareix en gran quantitat entre finals del segle II i mitjan segle III d.C.

5. Vores i bases de ceràmica Africana A, forma Hayes 27 (fig. 2, 13 i 15 i fig. 2, 1 a 4).

Totes aquestes peces tenen el mateix tipus de pasta que les africanes descrites anteriorment, ja que són produïdes en els mateixos tallers. La principal diferència és que tant internament com externa porten un vernís molt líquid que deixa notar la rugositat pròpia de la pasta. Aquesta forma correspon als plats típics de la vaixel·la del moment, per bé que pot presentar variacions segons el llavi. La seva cronologia és força precisa, entre el 160 i el 220 d.C.

6. Vores de ceràmica Africana A, forma Hayes 31 (fig. 2, 5 i 6).

Es tracta d'un plat de dimensions considerables, amb la vora força vertical i la carena ben marcada, el llavi no està diferenciats. La base no és plana i el peu molt poc marcat. Cronologia des de principis fins a mitjan segle III d.C.

7. Vores de ceràmica Africana D (fig. 2, 7 i 8).

Tot i tenir la mateixa pasta que l'africana A, aquestes formes presenten un vernís molt més espès i un acabat més llis, amb un tacte sabonós i suau. La darrera correspon a la forma Hayes 57/58 i correspon a una gran plata amb la vora horitzontal que sol anar decorada amb petites incisions. S'associa a fons plans amb peu pràcticament inexistent.

8. Fragments de ceràmica comuna (fig. 2, 9 a 15 i fig. 3, 1 a 11).

Dins la categoria de la ceràmica comuna és difícil establir uns criteris físics que siguin útils de cara a la seva classificació, ja que les seves argiles i acabats poden variar en gran mesura. Les formes recuperades corresponen bàsicament a gerres per a contenir líquids, sovint d'una sola nansa, o a olles, cassoles, etc. La seva cronologia és molt difícil de precisar i depèn en bona part dels materials d'importació que les acompanyin.

9. Vores i bases de ceràmica grollera de cuina (fig. 3, 12 a 16).

Són igualment formes de fabricació local que per les seves característiques físiques es distingeixen com un grup propi. Funcionalment responen a les necessitats culinàries i d'emmagatzematge i, per tant, el seu repertori és més reduït. La seva argila és de color fosc, grisa o negra, amb un desgreixant molt característic de nòdols de quars i làmines de mica. Les vores solen ser exvasades i les bases totalment planes.

10. Fragments d'àmfora itàlica (fig. 3, 17 i 20).

Entre els pocs fragments amfòrics recuperats s'hi troben aquests amb característiques típicament itàliques, el pivot número 20, per la seva forma recorda el de les àmfores greco-itàliques d'època republicana, mentre que el fragment d'espalla és més difícil de precisar.

11. Nansa d'àmfora ibèrica (fig. 3, 18).

Nansa de característiques semblants als exemplars apareguts a l'entorn d'Espasens.

12. Vora d'àmfora de tipus gal (fig. 3, 19).

Argila de color beix, amb el nucli més vermellós i desgreixant de calç i mica brillant.

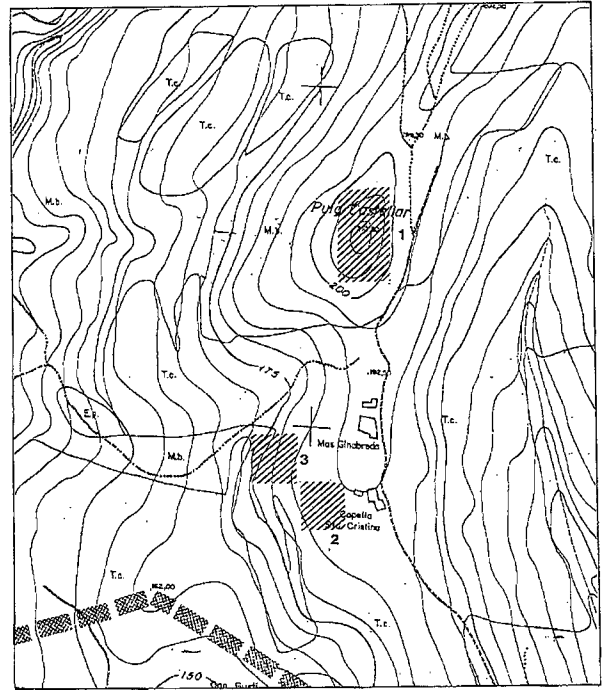

Fig. 4.- Situació dels objectes de la prospecció dins el terme municipal de Fontcoberta.